

LES TRADUCCIONS BÍBLIQUES CATALANES EN EL SEGLE XIX*

per Armand PUIG I TÀRRECH

L'estudi de les traduccions bíbliques medievals al català trobà un bon punt de referència en la comunicació de R. Foulché-Delbosc en el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana¹. L'any 1791, Joaquim Llorenç Villanueva havia publicat alguns fragments de traduccions catalanes medievals, entre els quals el famós últim full de la Bíblia de Bonifaci Ferrer². L'intent de Villanueva, membre del Sant Ofici o Tribunal de la Inquisició espanyola, era el de reforçar històricament l'edicte de l'Inquisidor General, el bisbe Bertran (1782), refrendat per la publicació de la Regla V (1790), segons la qual es permetien traduccions de la Bíblia en llengua vulgar, sota l'aprovació de la Santa Seu i amb l'acompanyament de notes explicatòries tretes dels Sants Pares i Doctors Catòlics³. És

* Una part d'aquest estudi fou presentat com a Ponència del Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana, dintre l'Àrea «Història de la Llengua» (València, 5-7 maig 1986).

1. Cf. les Actes del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana (Barcelona 1908), pp. 538-540, amb el text de la comunicació. El treball de recerca, encara ara molt incomplet pel que fa a l'aplec i a la publicació de tots els textos existents, és elencat per M. MORREALE (*Apuntes bibliográficos para la iniciación al estudio de las traducciones bíblicas medievales en catalán*: AST 31 [1958] 271-90) i ha estat completat recentment per J. PERARNAU (*Aportació al tema de les traduccions bíbliques catalanes medievals*: RCatT 3 [1978] 17-95, sobretot nn. 1-12). Encara, *Noves dades sobre traduccions catalanes de la Bíblia els segles XIV i XV*: ATCA 2 (1983) 349-356.

2. *De la lección de la Sagrada Escritura en lenguas vulgares*, València 1791. En l'Apèndix II (pp. CXVII-CXXXV) es publicaven «algunos fragmentos inéditos de Biblias Lemosinas de los siglos XIV y XV». Sobre la Bíblia de Bonifaci Ferrer, la primera Bíblia impresa en català (1478), vegeu G. CAMPS, *Cinc-cents anys de la Primera Edició Catalana de la Bíblia*: RCatT 3 (1978) 3-16.

3. Cf. J. BONET I BALTÀ, *La Bíblia en llengua vulgar en els Països Catalans després de l'autorització emesa per la Inquisició*: RCatT 4 (1979) 167-212, sobretot pp. 167-172 (= *L'Església Catalana de la Il·lustració a la Renaixença* [Biblioteca Abat Oliba 34], Barcelona 1984, pp. 385-441). La famosa Regla V es publicà sota l'autoritat de l'Inquisidor Rubín de Ceballos, que havia substituït Bertran (mort el 1783).

interessant, doncs, de notar que l'aixecament de la prohibició de traduir la Bíblia a les llengües vulgars fos vinculat *també* a la tradició de les versions catalanes medievals. Lamentablement, la nova situació creada ran del Decret del 1790 no cristal·litzà en la Bíblia moderna. Ben al contrari. Aviat aparegué a València la traducció castellana del P. Scio (1791-1793)⁴ i, més tard (1823-1825), la traducció també castellana de Fèlix Torres i Amat, nat a Sallent, professor d'Esriptura al Seminari de Tarragona, canonge de Tarragona i Barcelona i bisbe d'Astorga. Els Països Catalans contribuïren decisivament a aquestes dues edicions: a València es gestà i imprimí la primera, i fou a Barcelona on Torres i Amat dugué a terme el seu treball⁵. Però la porta oberta per les disposicions de la Inquisició no desembocà en una traducció catalana de la Bíblia. Caldrà esperar a la primera meitat del nostre segle per a veure completada una versió moderna de la Bíblia al català.

Les causes que endarreriren extraordinàriament aquest procés són d'una certa complexitat. J. Bonet i Baltà les ha resumides en quatre punts i les ha il·lustrades amb profusió d'exemples⁶. Ens les fem nostres amb algunes modificacions. En primer lloc, cal admetre que la *traducció* de la Bíblia catalana no era sentida com a necessitat pastoral. Això no significa que un corrent de l'Església catalana, de tendència jansenista, no defensés la primacia de l'Esriptura com a «primer i principal llibre de la Sagrada Doctrina», en paraules del bisbe Lassala⁷. Tots els il·lustrats de l'època (Mayans, Climent, Bertran, Armanyà, Pèrez-Bayer, Torres i Amat) s'expressaran abundantment en aquest sentit. Però l'objectiu pastoral primordial era l'administració dels sacraments i la vida litúrgica, d'un cantó, i la predicació i ensenyament de la doctrina cristiana, de l'altre. I aquí sí que l'Església catalana mantingué una

4. F. SCIO DE SAN MIGUEL, *La Biblia Vulgata latina traducida en español y anotada conforme al sentido de los Santos Padres y expositores católicos*, 10 volums, València 1791-1793.

5. El bisbe Bertran protegí la traducció de Scio, començada ja el 1780. El canonge Villanueva, també valencià, n'efectuà la «cobertura doctrinal» (BONET, *Bíblia* 176). I encara el bisbe Lassala, antic auxiliar de València i després bisbe de Solsona (1772-1792), en fou un dels censors. Pel que fa a Torres i Amat, la traducció fou realitzada a Barcelona, però la Bíblia fou impresa a Madrid (1823-1825).

6. Cf. *Bíblia* 200-211. Vegeu també un treball inèdit del mateix autor, que m'ha estat cedit gentilment, i que porta per títol *No existí la Bíblia catalana en la Renaixença*, 35 pp. mecanografiades. Aquest treball serà publicat en el volum que aplegarà els estudis del Congrés dedicat a la Renaixença (Barcelona 1985).

7. Citat per BONET, *Bíblia* 194.

tradició ininterrompuda de rituals, devocionaris i catecismes en la llengua del poble i destinats al poble fidel⁸. És a dir, el català no fou mai acceptat *de facto* com a eina apropiada de la il·lustració cristiana. Per als eclesiàstics del primer terç del s. XIX, el castellà és la llengua culta i pròpiament il·lustrada. Les edicions en català tenen la funció exclusiva de nodrir la fe del poble que no entén el castellà, és a dir, la gent sense instrucció ni cultura; o bé ajudar els clergues, que tenen coneixements bíblics migrats, en la seva missió de predicació.

Per tant, el segon punt a considerar en el nostre cas, no és tan sols l'estat de prostració lingüística del català, mancat d'una normativa en tots els ordres. Cal tenir present una *concepció* que fa una *dicotomia* entre llengua culta i noble (el castellà) i llengua popular i insuficient (el català). La Bíblia, doncs, en tant que el llibre més sagrat i noble, només podia ser traduïda apropiadament al castellà⁹.

Aquesta impossibilitat derivada de principis, sovint poc explicats, es veié reforçada per un altre factor ben explícit: la «Real Cédula» de Carles III (23-VI-1768) que obligava a fer tot l'ensenyament en castellà. La jerarquia eclesiàstica catalana, els seminaris, la Universitat de Cervera compliren escrupolosament el *projecte castellanitzador* de Carles III. Durant tot el s. XIX les publicacions eclesiàstiques en català es limitaren a catecismes i devocionaris (i aquí s'inclouen els Salms Penitencials, com veurem). L'accés al *text bíblic com a tal* es féu sobretot en castellà¹⁰.

8. Les edicions de catecismes i devocionaris en català són molt nombroses en un segle tan marcat per la pietat com és el s. XIX.

9. Al meu entendre, aquesta posició és la dominant en la Pre-renaixença (recordeu les afirmacions d'un J.P. Ballot en aquest sentit). Al poble només se'l podia «il·lustrar» bíblicament en castellà, per bé que la *doctrina cristiana* hagués de ser ensenyada en la llengua del poble, és a dir, en català. Un exemple d'aquesta manera de pensar, el trobem en M. MARTÍ, autor d'un *Catecisme de las Festas* (1828), el qual, tot i reconèixer la Bíblia com a central en la formació cristiana, manifesta en el pròleg de la seva obra: «voldriem que no se usàs may altre (que aquest Catecisme) pera instruirvos en la fe» (citat per BONET, *Biblia* 202). Més endavant, i entrat ja el s. XIX, l'obra de difusió bíblica feta a Catalunya es féu en castellà, si exceptuem les edicions del Nou Testament de J. M. Prat (vegeu més avall). Així, la «Librería Religiosa» de Barcelona (fundada per Caixal i Claret) escampà 60.000 bibles en castellà en el decurs del decenni 1847-1857. (Cf. BONET, *Biblia* 205-206). En canvi, la Societat Bíblica Anglesa, que situava la Bíblia entre la literatura *popular* i per això en promovia la màxima difusió, no arribà als 10.000 exemplars en el conjunt de les quatre edicions del Nou Testament de Prat i Solà, fetes en el decurs de tot el s. XIX.

10. J. P. BALLOT, l'autor de la primera gramàtica catalana moderna (1815), va

El quart i darrer punt que pot explicar l'absència d'una Bíblia catalana durant el s. XIX és la *desconfiança* generalitzada davant els suposats perills derivats de posar la Paraula de Déu a l'abast del poble. Passat el primer terç del segle i desaparegut el sector de tendència jansenista que lluità fortament per la difusió de la Bíblia, s'imposà una actitud de recel envers el text bíblic¹¹. Més que d'una oposició declarada, cal parlar d'una mena d'oposició fàctica, que es palesa en les contínues defenses de la necessitat de la Bíblia, que han de fer els pròlegs de les nombroses edicions bíbliques castellanes en el decurs del segle.

En resum, ni la Renaixença ni la Pre-renaixença no trobaren malauradament l'eco necessari en el camp de les traduccions bíbliques. Circumstàncies molt diverses i difícils d'avaluar, i encara la concentració de factors d'índole política, social i cultural que hem provat de descriure, feren que la Renaixença no produís cap Bíblia en català.

Tanmateix, aquesta afirmació general ha de ser matisada per l'estudi, breu i cenyit, del material de traduccions bíbliques parcials publicades durant el s. XIX. L'obra de traducció bíblica més important del segle és la traducció del Nou Testament de Josep Melcior Prat i Solà (1781-1855)¹², de la qual es feren quatre edicions¹³ i que fou promoguda per la «Societat Bíblica Anglesa i Es-

traduir sistemàticament al castellà tots els textos de la Vulgata publicats en la seva obra *Algunas noticias para la inteligencia del estilo y elegancia de la Sagrada Escritura*, Barcelona 1782 (citada per BONET, *Bíblia* 203-204).

11. Recordem que Pau IV ja disposà que calia un permís escrit del bisbe o de l'inquisidor per a llegir (tan sols!) la Bíblia en llengua vulgar (24-III-1564). Pel seu cantó, els corrents ultramontans i integristes eclesiàstics del s. XIX reaccionaren fortament contra la posició jansenista, favorable a la difusió de l'Escriptura entre el poble. Vegeu diverses actuacions contra la difusió de la Bíblia en el primer terç del s. XIX en BONET, *Bíblia* 207.

12. Josep, Francesc, Domènec, Prat va néixer el 20 de maig del 1781 als Prats del Rei, fill de Ramon Prat, apotecari, i d'Arcàngela Prat i de Solà (aquesta figura com a Arcàngela Prat i Solà en la seva partida de defunció, ocorreguda l'any 1837). Segons aquestes dades, extretes del Llibre de Baptismes parroquial a través de Mn. Esteve Prat, actual Rector dels Prats del Rei, el segon nom (Melcior) no consta com a nom de baptisme. Pel que fa al segon cognom (Solà?), tal com proposen T. BARRASS en la *Gran Enciclopèdia Catalana* i M. RIQUEL - A. COMAS - J. MOLAS, *Història de la literatura catalana*, vol. VII, Barcelona 1986, p. 73; Colom?, tal com tradicionalment és conegut el traductor del Nou Testament), ens decanem pel de Solà. En efecte, era normal que la dona adoptés el cognom del marit quan es casava. La mare, Arcàngela Solà, esdevingué Arcàngela Prat i Solà, i el seu fill Josep (Melcior) Prat i Solà.

13. Londres (1832 i 1835, ed. S. Bagster i R. Watts), Barcelona (1836, ed. A. Bergnes) i Madrid (1888, ed. J. Cruzado). Notem que la primera edició d'aquest

trangera». La finalitat de la «British and Foreign Bible Society», fundada l'any 1804, era la difusió evangelitzadora dels textos bíblics. La Bíblia, concebuda com a llibre popular, havia de penetrar arreu del món en la llengua del poble, en aquest cas, el català¹⁴. D'antuvi, semblava que Torres i Amat havia de ser el traductor d'un Nou Testament que el Comitè Bíblic de Londres subvencionaria i que hauria de comptar amb l'aprovació eclesiàstica¹⁵. La proposta no reeixí, perquè des de Londres es demanava que no hi hagués notes explicatòries, cosa inacceptable, ja que la Regla V (1790) exigia, com hem vist, les dites notes. Mentrestant, i a l'empara del «trienni constitucional» (1820-1823), Torres i Amat havia estat proposat per Ferran VII com a bisbe de Barcelona, i enllestia la traducció castellana de la Bíblia, publicada en 1823-1825¹⁶. Encara el 1826, el pastor anglès Cheap tornà a proposar a Torres i Amat la traducció catalana del Nou Testament¹⁷. Tampoc ara, lamentablement, no s'arribà a cap acord¹⁸. Serà J.M. Prat, diputat li-

Nou Testament antecedeix d'un any l'*Oda a la Pàtria* de B. C. Aribau, tot i que darrerament A.-Ll. Ferrer ha proposat de datar aquesta *Oda* el 1832, en una tesi doctoral presentada a la Universitat d'Ais de Provença. El títol de la traducció de Prat és: «*Lo/ Nou Testament/ del/ Nostre Senyor Jesu Christ;/ traduït de la Vulgata llatina en llengua catalana,/ ab presència del text original. Londres:/ imprès per la Societat Inglesa y estrangera de la Bíblia/ en la estampa de Samuel Bagster. 1832*», 391 pp. S'ha subratllat, i amb raó, la importància d'aquesta traducció de cara a la Renaixença (J. Ventura, A. Cortès: «el primer pas de la nostra Renaixença»). De la correspondència de Prat i Solà es desprèn el seu interès per «fomentar el estudio del catalán» (cf. n. 24). Caldria, però, preguntar-se per l'abast d'aquesta afirmació, en el marc del projecte nacional que serveix de rerefons a la Renaixença. En altres paraules, cal situar l'obra de Prat en la Renaixença o cal afilerar-la en el corrent precursor de la Renaixença? ¿És suficient d'utilitzar els simples criteris cronològics (l'any 1833) i puntuals (l'*Oda a la Pàtria*) per a fixar l'inici de la Renaixença?

14. Podríem dir que l'interès protestant per la difusió de la Bíblia entre el poble es correspon a l'interès catòlic d'ensenyament i instrucció de la Doctrina Cristiana. Això fa que la prioritat pastoral dels catòlics es concreti en els nombrosos catecismes en català i no en la traducció catalana de la Bíblia o del Nou Testament.

15. Carta del pastor A. L. Lissignol de Montpeller a Torres i Amat (5-VIII-1821) (cf. BONET, *Bíblia* 196-197): «...demanem... d'alguna manera l'aprovació lliure i madura del clergat català al qual la traducció va destinada... Els senyors de Londres no tenen el desig de sorprendre la fe de l'Església catalana, sinó solament de fer una cosa que els sigui útil i agradable» (traducció del francès).

16. Torres i Amat no accedí mai a la seu barcelonina, sinó que fou més tard bisbe d'Astorga (1833-1847).

17. Carta del 26-IV-1826 (cf. el manuscrit de J. BONET citat en la n. 6, p. 28. D'ara endavant citat com a *No existí*).

18. Tot plegat resulta una mica obscur. L'interès del Comitè Bíblic de Londres pel Nou Testament català sembla evident. D'altra banda, Cheap havia subvencionat a títol personal la Bíblia castellana de Torres i Amat, que contenia notes explicatives, i ara tampoc no sembla que li imposés res en aquest sentit (cf. BONET, *Bíblia* 198-199). Les raons últimes de la negativa de Torres i Amat no són prou clares.

beral exilat a Anglaterra (1823-1833) —i que l'any 1835 esdevindrà Governador Interí de la Província de Barcelona—, el qui durà a terme la traducció, entre 1828 i 1832, sota els auspicis de la «Societat Bíblica Anglesa i Estrangera»¹⁹: Prat, amic de Torres i Amat, fou assessorat per A. Puig i Blanch, exiliat aleshores a Londres, i fou assistit per Ramon Bussanya. Prat seguí l'ortografia del Diccioniari de Belvitge (1803-1805) i la Gramàtica de J. P. Ballot (1815), per bé que en alguns casos (l'ús del subjuntiu, la sinalefa) s'acollí al parer de Puig i Blanch i el preferí al de Ballot²⁰. Enmig de la confusió existent sobre les normes ortogràfiques i la manca de criteris lingüístics a començos del s. XIX, la traducció de Prat aconsegueix un nivell molt remarcable de llenguatge, tot i alguns castellanismes propis de l'època²¹. Heus ací una prova de la nostra afirmació (Lc 15,3-7):

Certament, Torres era la persona més indicada per a la comesa. Ultra els seus coneixements bíblics en el camp de la traducció, havia ja treballat en qüestions de llengua catalana, fornint la base i moltes anotacions recollides per Esteve, Belvitge i Juglà en el seu *Diccionari Català-Castellà-Llatí*, Barcelona 1803 i 1805. Finalment, els seus contactes i amistats el feien idoni d'entrada per a obtenir el permís d'impressió, tant eclesiàstic com civil. De fet, l'església catalana es ressentirà durant tot el s. XIX de la manca d'un Nou Testament catòlic. El Nou Testament de Prat serà vist com un intent proselitístic i desestabilitzador a càrrec dels protestants. Cf. *No existí* 11, que cita una frase breu i significativa de V. ALMIRALL: «Fa cinquanta anys ningú escrivia en prosa catalana, i això no obstant, la Societat Bíblica de Londres, creient que l'ocasió era oportuna per a propagar son protestantisme entre nosaltres, va estampar ja llavors una edició del Nou Testament, traduït en llengua catalana» (*Lo Catalanisme*, Barcelona 1886; reed. Barcelona 1979, p. 70). En el paràgraf següent, Almirall subratlla la visió de país que tingueren tant la Societat Bíblica com les autoritats franceses de Catalunya.

19. Prat fou preferit al valencià J. L. Villanueva, antic membre de la Inquisició (cf. n. 5) i aleshores exilat a Londres, gràcies als esforços dels seus amics Puig i Blanch i Torres i Amat. De tota manera, Prat i Solà que, tot i col·laborar en una traducció protestant, no es convertí al protestantisme, morirà a Sant Sebastià l'any 1855, essent governador civil de Guipúscoa.

20. Les opinions gramaticals de Puig i Blanch apareixen en les seves inèdites *Observaciones sobre la lengua catalana*.

21. L'estudi més complet sobre la traducció de Prat i Solà és la tesi doctoral inèdita de T. BARRASS, *The Catalan New Testament and the British and Foreign Bible Society. 1820-1888*, Girton College, Cambridge 1968. Una part d'aquest treball fou publicat sota el títol de *The Language of J. M. Prat's Catalan New Testament*, dins *Estudis Romànics* XIII (1970) 317-347. Encara sobre aquesta traducció, vegeu BONET, *No existí* 7-14. La traducció de Prat i Solà no té notes, tal com era preceptiu en totes les edicions de la «Societat Bíblica Britànica», però cada capítol és encapçalat amb un breu resum del seu contingut, seguint el model de l'anomenada «King James Version» (1611), traducció anglicana oficial. Els resums de Prat són més curts i populars que els de la versió anglesa, difosa amplament per la dita Societat Bíblica. Vegeu, p.e. l'edició del 1824, impresa a Oxford per S. Collingwood.

- «v. 3 Llavors los proposà aquesta paràbola, dihent:
 v. 4 ¿Qui de vosaltres es l'home, que tenint cent ovelles, y haventne perduda una, no deixa las noranta nou en lo desert, y no va en busca de la ques perdé fins haverla trobada?
 v. 5 Y quant la troba, se la carrega à les espatlles ple de goitg.
 v. 6 Y arribant á casa, crida á sos amics y vehins, dihentlos: Donaume la enhorabona, puix he trobat l'ovella que sens havia perdut.
 v. 7 Vos dich, que axí mateix hi haurá més goitg en lo cel per'un pecador ques arreptesca, que pera noranta nou justos que no necessitan penitencia.»

Prat fou fidel al desig del Comitè Bíblic de Londres, que volia una versió literàriament bona. La versió es féu sobre la Vulgata llatina. En canvi, la influència del text grec és molt menys detectable. El caràcter popular del Nou Testament es manifesta en la fluïdesa de la traducció i el caràcter planer del llenguatge utilitzat. La fluïdesa només és interrompuda pel fet que, d'acord amb la tradició protestant, cada final de verset es correspon amb un nou punt i a part, encara que la frase enllaci sintàcticament els dos versets. Això trenca molt el discurs gramatical i provoca el recurs constant a les coordinacions («y ... y ...»). Prat i Solà reïx a agermanar, doncs, llenguatge planer i dignitat literària. El resultat és un text no gens afectat, notablement expurgat de barbarismes i pròxim al català viu del poble²².

En breus paraules, el Nou Testament de Prat i Solà és un testimoni literari fonamental d'aquell procés que desembocà en la Renaixença, per bé que les circumstàncies en què aparegué no propiciaren la difusió que haguera pogut tenir i la influència que haguera pogut exercir una obra d'aquestes característiques en la història de la llengua.

El caràcter semiclandestí (el nom del traductor no aparegué mai en cap les quatre edicions) i el fet que la publicació es fés al marge de l'Església Catòlica impediren que aquest Nou Testament exercís una funció normativa molt més significativa en la història de la

22. Hi ha encerts interessants. A més del text citat (Lc 15,3-7), tenim Lc 16,3 on es parla de «demanar caritat». Del fill pròdig es diu que s'ha malgastat la «llegítima» (Lc 15,30) (!). Hi surten la «comarca» (Mc 6,36), el «menestral» (Mc 6,3: Jesús, fill d'un menestral!), la «granja» (Mc 6,56), el «capità» (Jo 18,12, en comptes de «tribú»). Encara, la dona de Mc 7,26 resulta ser «de nació Syrophenisia». El traductor hi ha afegit «de nació» a l'estil de «X., de nació catalana».

llengua, i accelerés així la catalanització del país²³. L'obra quedà per fer. La traducció de Prat i Solà serví ben poc al foment de l'estudi del català, que era la intenció cercada pel mateix Prat²⁴. Més encara. La desaparició de les Bibles catalanes medievals i l'infortuni històric privaren a la Renaixença d'una traducció catalana de la Bíblia sencera. Dos altres intents de traducció, completats tan sols a mitges, no arribaren a imprimir-se²⁵.

En segon lloc, hem d'esmentar dues menes d'aportacions, més fragmentàries, al nostre tema²⁶. D'una banda, els *intents directes* de traducció bíblica. D'altra banda, les traduccions bíbliques fetes en *context devocional*, amb la finalitat de fomentar en el poble el coneixement de la Doctrina Cristiana.

A finals del s. XIX, probablement el 1897, apareix la traducció de la Carta als Romans pel pastor F. de P. Castells, el qual l'havia anada publicant anteriorment en el periòdic barceloní «El Eco de la Verdad» (a partir del 1878). Aquesta traducció és feta del grec i divergeix notablement de la de Prat. No es tracta, doncs, d'una simple revisió, sinó d'una nova versió, feta amb criteris de perfeccionament de la llengua i de renovació de l'ortografia (plurals en *es*, p.e.), amb uns resultats de traducció força interessants. Castells publicarà encara una traducció del Salm 1 en aquella Revista, el mateix any 1897. Una altra traducció, molt aconseguida, en aquest cas del Salm 18,8-16, feta directament de l'hebreu, sortirà a la «Revista de Catalunya» també l'any 1897 (I/4 [1897] 135-138). Es tracta d'un tal J. D., catòlic, per tal com accepta el mestratge de Vigouroux. Pel seu cantó, A. Bulbena i Tusell publica, pels volts del 1900, la traducció dels Proverbis, del Càntic i de l'Eclesiastès

23. Recordem, a tall d'exemple, la influència de la Bíblia de Luter (1522-1534) en la història de l'alemany modern.

24. Cf. BONET, *No existí* 8. Hom cita un fragment d'una carta de Prat a Puig i Blanch: «lo que deseamos es que (aquesta traducció) se haga para fomentar el estudio del catalán, tan poco cultivado...».

25. La publicació de la Bíblia sencera hauria pogut esdevenir realitat si la Societat Bíblica de Londres hagués continuat el camí emprès per J.M. Prat, el qual traduí, a més del Nou Testament, el Pentateuc i els Salms. D'aquests manuscrits, que es conserven ara a la Biblioteca de la Universitat de Cambridge, en dona notícies BARRASS, *Language* 318. D'altra banda, a la Biblioteca de la «Bizkaiko Foru Aldundia» (Diputació Foral de Biscaia) es conserva un altre manuscrit inèdit amb traducció bíblica feta en el s. XIX. Aquest manuscrit conté Pentateuc, Rut, Salms, Càntic i Jonàs. Pel nostre cantó, esperem de poder-ne donar una notícia més àmplia.

26. En el que segueix, sóc deutor de l'estudi de BONET, *No existí*, citat en la n. 6.

en un llenguatge arcaïtzant i rebuscat i amb un estil molt personal. La traducció depèn de la Vulgata llatina. L'últim exemple, el més notable de tots, és la traducció dels Salms del canonge Sucona i Vallès, que serà presentada més endavant.

Pel que fa a les traduccions fragmentàries que s'inscriuen en un context devocional, cal esmentar l'edició dels *Evangelis des Diu-menges i Festas que no se pot trebaiá* (Mallorca 1847, 2 volums)²⁷. La traducció de les perícopes evangèliques dels dies de precepte és acompanyada d'algunes reflexions personals del traductor (fra Miquel Ferrer?), que s'editen entre claudàtors. Segons l'autor, es tracta que els pobres puguin llegir els textos evangèlics amb la pròpia llengua, que és emprada sense cap mena d'intent normatiu. Una altra traducció fragmentària, en aquest cas de les quatre narracions evangèliques de la Passió, es deu a Verdaguer. La *Passió de Sant Joan* fou publicada el 1900 en *La Creu del Montseny* i inclosa en l'edició del volum XXVII de les *Obres Completes* verdaguerianes (1914). Les altres tres Passions restaran inèdites. Finalment, hem d'esmentar la llarga tradició dels Set Salms Penitencials, que es continua fins i tot en el s. XX²⁸.

Els Salms Penitencials formen part del cabal de devocions del poble; per això, apareixen en els indrets més insospitats, en una tradició ininterrompuda que passa pel damunt de prohibicions i decrets, a causa, precisament, de llur arrelament en la devoció popular²⁹. En el Rosselló trobem dues traduccions d'aquests Salms³⁰. La més valuosa és la de P. Marcé i Santaló (Barcelona 1806), que coneixerà successives edicions. La seva particularitat és doble. Es tracta d'una traducció en vers, que és acompanyada d'un seguit

27. Elencat per M. AGUILÓ en el seu catàleg. Cf. *Catálogo de obras en lengua catalana impresas desde 1474 hasta 1860*, Madrid 1923, pp. 24-25.

28. El 1906 en sortirà la traducció de Bulbena, amb una tirada molt reduïda. L'última edició és la de J. Casanellas el 1936 en el «Foment de Pietat Catalana».

29. Un exemple, el constitueix una llibreta de caixa (!) manuscrita, del s. XVIII, que es troba en el Seminari d'Història Ecclesiàstica Contemporània (Biblioteca Episcopal de Barcelona), i que havia pertangut a Josep Malet i Secanell (1753-1815?), batlle de Vicfred (Segarra). S'hi troben copiats «los Salms Penitencials», al començ del quadern. Heus ací l'inici del Miserere (Salm 50): «Señor Déu Meu teniu Misericordia demi segons la Vostra ynmensa Pietat y segons la Copiosa Concepció Vostra Olvidavos de las mias maldats». Pel tipus de lletra, la còpia sembla haver estat feta pels volts del 1790.

30. La primera és *Los set Salms de la Penitencia novament traduïts en català, ó sentiment d'una anima penitent, sobre los VII Psalms de David*, Perpinyà 1802 i 1809, autor anònim.

d'anotacions³¹. El llibret, de 208 pàgines, comença per una «Advertència» o Pròleg (pp. 3-29), seguit de la traducció dels Set Salms Penitencials (6, 31, 37, 50, 101, 129, 142; numeració de la Vulgata). En cada salm es dóna una breu indicació sobre el tema i la interpretació del text (l'«assumpto»), abans d'editar la versió llatina (pàgina de l'esquerra) i la corresponent versificació catalana en quartets octosil·làbics de rima perfecta (pàgina de la dreta). Tret d'algunes excepcions (31,9.10; 37,14-15; 50,16; 101,3), cada verset de la Vulgata es correspon a una quarteta. Després de la traducció, hi ha les lletanies dels Sants (pp. 112-127), la traducció també versificada del Salm 49 (usat contra les temptacions), acompanyada de responsoris i oracions (pp. 128-143), i encara les notes de la traducció dels Salms Penitencials (pp. 144-193). El llibret es clou amb unes oracions per a guanyar les indulgències plenàries (pp. 193-208), compostes per l'autor.

P. Marcé és un prevere cultivat, que gaudeix d'una certa reputació i que posseeix una formació ben notable, si la comparem amb la que era corrent a l'època entre els clergues³². Marcé treballa amb la Políglota Complutense, coneix els Pares llatins i grecs, i es deixa guiar pels autors moderns, des de Maldonat a Bossuet, des de Bel-larmí a Calmet, des de Joan Campense a De la Haye i Jansení, fins a «dos cents intérprets que he llegit» (p. 189). Malgrat algunes referències un xic «sàvies» sobre l'hebreu (cf. pp. 9, 147, 149, 157, 181), no penso que conegués a fons aquesta llengua³³. És

31. «Los set Salms / Penitencials / en versos catalans / segons lo sentit literal./ Per lo reverent / Pere Marcé y Santaló / Prebere Rector de la Parroquial / Iglesia de Sant Martí de Cornellá / de la Ribera Bisbat / d'Elna... Barcelona: /per la companyia de Jordi, Roca, / y Gaspar, any 1806», 208 pp. Altres edicions sense els comentaris: Manresa (sense data, amb impressió seguida, sense l'Advertència i les Notes), Vic (1828 i 1852), Barcelona (1861). Edicions d'un altre origen, sense data: Tortosa i Barcelona (16 pp.); Barcelona, Girona i Manresa (40 pp.). Endemés, Perpinyà (1856), Vic (1846) i Ripoll (1894 i 1897), citades per BONET, *No existí* 15.

32. El 1785 P. Marcé publicarà a Perpinyà l'*Essai sur la manière de recueillir les deures de la province de Roussillon à moindres frais, de les améliorer ainsi que les terres et sur les autres avantages qu'elle pourrait retirer*. És obvi l'interès agronòmic d'aquest rector de la Ribera de la Tet. Cf. darrerament M. DUPOUY-GREINER, *Un ecclésiastique agronome en Roussillon à la veille de la Révolution. L'abbé Marcé, dins Conflent* 125 (1983) 49-82. Pel que fa al camp bíblic, publicarà a Avinyó l'any 1788 l'*Exercitium diurnum parochorum, ex utriusque faederis paginis mutuatum*. Aquestes notícies provenen de J. CAPEILLE, *Dictionnaire de Biographies Roussillonnaises*, Perpinyà 1914. Tanmateix aquest Diccionari no cita la traducció dels Salms Penitencials.

33. Un tret fonamental de la poètica hebrea és l'anomenat «paral·lelisme»: una mateixa idea o frase o hemistiqui o verset repetits de dues maneres diverses, però

possible que en tingués nocions. En les qüestions que s'hi refereixen, es remet sovint a l'autoritat dels comentadors o a les traduccions de la Políglota. L'obra de P. Marcé esdevé una catequesi bíblica d'una certa volada. El to dels comentaris és ben bé de l'època: caire apologètic³⁴, insistència en les interpretacions moralitzants³⁵, un cert interès històrico-crític³⁶, prolixitat de citacions bíbliques, justificació de la doctrina dels quatre sentits de l'Escriptura³⁷. L'autor, però, insisteix en el sentit literal (ja des del títol) i és conscient de problemes típics d'interpretació³⁸. Si ens referim directament a la traducció, el seu caràcter versificador l'obliga a ser necessàriament parafràstica. Marcé no és cap gran poeta³⁹. El resultat són uns versos de to popular i senzill, que a la llarga es tornen un xic monòtons. Heus-ne ací un exemple curiós (Sal 49,5)⁴⁰:

«Los que vos aman Senyor
vos loharán cada dia
diran ab gran alegria
viva son llibertador»

Si bé, doncs, Marcé no és cap poeta⁴¹, afirma de buscar la «pureza de la llengua» (p. 28), malmenada tant per la influència del cas-

relacionades entre elles per sinonímia, antítesi o síntesi. L'autor no la té del tot present i es pren sovint llibertats injustificades (p. e., Sal 31,5).

34. Això el porta a inexactituds flagrants, com la de la p. 10 (Jesucrist i els apòstols citaven l'Antic Testament segons l'hebreu) (!). Vegeu encara l'ús de Rm 4,6 (p. 145).

35. David esdevé exemple d'un bon penitent que va confessar-se. Cf. Sal 31,2.

36. En la línia de Calmet, sobretot. Alguns exemples: discussió sobre l'autoria del Sal 101, caràcter secundari dels vv. 19-20 del Sal 50, descripció dels terrats de la Judea (pp. 174-175).

37. Literal, al·legòric, anagògic i tropològic o moral (cf. pp. 12-20).

38. En Déu, diu, no hi ha ira, pròpiament parlant; això reflecteix el «nostre modo de parlar» (p. 20). O bé quan afirma que les imprecacions d'ira i de venjança contra els enemics són profecies de la sort funesta dels jueus i dels pecadors impenitents, o bé que són dites dels enemics de l'ànima.

39. Ell mateix s'ho reconeix (p. 22) (!). Però justifica el seu intent versificador afirmant que David també fou poeta.

40. Perquè s'apreciï la gran llibertat de traducció, donem el text llatí imprès pel mateix Marcé: «exultent et laetentur omnes quaerentes te; et dicant semper magnificentur Dominus qui diligunt salutare tuum».

41. Marcé versifica a l'estil castellà amb quartets de vuit síl·labes. Les llicències que es pren en la versificació són corrents en l'època. P.e., «me estic» (p. 89) fan dues síl·labes. La combinació *io* (*generació*) és monosil·làbica (p. 89). La combinació *ia* fa una síl·laba en «glòria» (p. 89) i dues en «días» (p. 91). La sinalefa és emprada segons les necessitats del vers: «mireu doncs lo poble amat ... que ab pau y gran firmesa» (p. 93).

tellà com del francès. A les pp. 27-28, en efecte, l'autor fa palesa la seva intenció de purificar la llengua tant de les influències castel·lanes com franceses, sobrevingudes ran de la «unió del principat de Catalunya á la Corona de Castilla, y del Condat de Rosselló á la Corona de Fransa». Independentment dels resultats (Marcé repeteix molts dels castellanismes, pretesament cultistes, emprats en la llengua *escrita* de l'època), cal subratllar el principi de catalanització del llenguatge que mou el nostre autor⁴². I això, continua, s'ha de fer «cedint un tant al us actual de esta lengua». Marcé no vol fer un llenguatge afectat i artificios al marge de la llengua que el poble parla. Ben al contrari, aquest té uns drets adquirits que han de repercutir en la tasca de l'escriptor. Una tasca que en el nostre cas es presenta avalada per l'ús de «vocables corresponents al llatí que he trobat en los Vocabularis ó Gasofilacis de Antoni Nebrisa (sic), del de Torres, y del de Jaume de Caballeria, que es lo millor de tots»⁴³.

Finalment, ens ha semblat interessant de fer algunes observacions pel que fa a la llengua en l'obra de P. Marcé. L'estructuració gramatical del català apareix en un exemple ben curiós (cf. p. 150). Allí, Marcé, enmig de consideracions filològico-històriques ben xocants⁴⁴, dóna una llista de temps verbals amb el model «fer»: «jo fas, jo feya, jo fiu, jo he fet, jo habia fet, jo faré, que fassa, que fés, que hagues fet, quant haure fet»⁴⁵. El detall confirma un cop més

42. Les afirmacions de P. Marcé es mouen en l'àmbit exclusivament lingüístic, però amb un tremp militant a favor del català. L'any 1782, ran d'un sínode diocesà, presentà un ritual, escrit per ell mateix, on es reivindicaven els costums locals i, per tant, la llengua del poble. El bisbe de Gouy el féu fonedís, pel que sembla. Un altre detall. El títol de l'edició dels Salms Penitencials (cf. n. 31) parla de Cornellà de la Ribera, bisbat d'Elna, quan la diòcesi d'Elna, suprimida el 1801, havia estat annexada a Carcassona.

43. Es tracta del *Vocabularius Aelii Antonii Nebrissensis* (d'aquí la *s* en el nom de Nebrija), diccionari llatí-castellà editat el 1507 a Barcelona, amb adaptació al català del P. Gabriel Busa, O.S.A., i que conegué altres reedicions (1522, 1560 i 1585). Cf. A.-J. SOBERANAS, *Les edicions catalanes del Diccionari de Nebrija*, en *Actes del Quart Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura catalanes*, Basilea 22-27 març 1976, Abadia de Montserrat 1977, pp. 141-203. El Torres (!) que cita Marcé és probablement P. TORRA, *Thesaurus Verborum ac Phrasium*, Barcelona 1640 (moltes altres edicions, fins al 1757). Pel que fa al nom de Jaume de Caballeria, Marcé s'equivoca. Es tracta de l'obra *Gazophylacium catalano-latinum*, Barcelona 1696, escrita per Joan Lacavalleria i Dulach.

44. «...vehem los Turcs y los mamelucos que descendexen del Patriarca Abraham per Ismaël son fill, pendrer lo temps del infinitiu per tots los altres temps y per tots los modes del verb» (p. 149).

45. P. Marcé combina els temps simples i els compostos, els modes indicatiu i

la voluntat de normalització de la llengua, que ja sembla anunciar l'obra de P. Ballot. Un cop més, però, hem de constatar els resultats reals; en primer lloc, una notable inconsistència ortogràfica en el marc de la tradició ortogràfica fluctuant que arrenca de l'Edat Mitjana i que perpetuarà aquella inconsistència fins a les «Normes» fabrianes⁴⁶.

Marcé usa «lo» com a article masculí: «lo Deu d'Israel» (p. 15); però l'apostrofa sovint davant vocal: «l'Apostol» (p. 3), «l'any» (p. 4), «l'Esperit» (p. 26). El plural masculí és «los»: «los llocs» (p. 5), i el femení «las»: «las varas» (p. 11). No apostrofa el singular femení: «la explicació» (p. 25); i usa el «lo» neutre: «lo incert» (p. 160). No hi ha regles fixes per a les contraccions. Trobem «del profundo» (p. 96) i «d'el profundo» (p. 94), «d'els mals» (p. 45) i «d'els Sants» (p. 91), «al instant» (p. 69), amb apòcope de l'article. Notem encara «del Esperit» (p. 10). La partícula «de» és apostrofada rarament: «d'ell» (p. 69), «d'exercit» (p. 187); en canvi, «de ell» (p. 157), «de est» (p. 12), «de una» (p. 11). L'apòcope és usat sovint amb l'article masculí, el qual es fusiona amb la partícula antecedent: «quel' Esperit» (p. 26), «que'l Rey» (p. 3), «quels' Profetas» (p. 145); però «quels primers» (p. 8) (sense apòstrof). I encara «qu'en l'altre» (p. 89). Però notem, «qu'el poble» (p. 89). Amb la conjunció «y»: «yl' comu» (p. 170).

Pel que fa als pronoms personals febles, davant del verb quan aquest comença en consonant, el pronom s'apocopa i es fusiona amb la partícula antecedent: «nom' permeten» (p. 11), «no'm tracten» (p. 33), «que't cansaba» (p. 17), «ques convertesca» (p. 29), «nos' commou» (p. 21), «quels resava» (p. 4), «quel deslliuras» (p. 30), «quem sou» (45). O bé «ils meditava» (p. 4) (en canvi: «y als moribundos» a la mateixa pàgina), «nol castigua» (p. 94), «yn' dóna» (p. 35). Només un cop: «que me veuhen» (p. 59). Això no es compleix en el cas de «nos» i «vos»: «nos lo presenta» (p. 3), «que vos suplica» (p. 137). Quan el verb comença en vocal o *h*, el pronom o pronoms no són apostrofats: «me han fet» (p. 5), «lo ha comes» (p. 155), «me hauria» (p. 5), «se agregaran» (p. 19), «la emplean» (p. 155), «me han parlat» (p. 17). Però «m'insultan» (p.

subjuntiu. En canvi, la gramàtica de J. P. Ballot els distingeix curosament. El participi és tractat a part del verb.

46. Comprovem aquesta afirmació en l'estudi de M. SEGARRA, *Història de l'ortografia catalana*, Barcelona 1985.

59), o «nols hauria» (p. 10) i «nons hauria» (p. 147); en canvi, i a la mateixa pàgina (!), «nos ha cansat». Darrere del verb, els pronoms personals febles són fusionats amb l'infinitiu i entre ells mateixos: «imitarlo» (p. 3), «fersen» (p. 6), «entendrerse» (p. 16), «vestirmen» (p. 40). Però «feu me» (p. 91). Segueixen un comportament semblant «adorant-vos» (p. 73) i «donemloshi» (p. 133). El pronom «hi» també apareix en «tornari» (p. 176).

En resum, dintre d'una certa «tradició» ortogràfica i morfològica, P. Marcé multiplica les inconsistències d'ús. Un exemple clar: «nou (= no ho)» (p. 21) i «fero (=fer-ho)» (p. 25). O un altre de més clar: «que'us ame» (p. 61), «qu'eus plau» (p. 73), «que us suplican» (p. 137) (!).

Encara pel que fa a l'ortografia, diguem que l'accentuació es redueix als mots aguts acabats en vocal; però en altres casos no s'entén prou bé què passa: «millór» (p. 3), «parlát» (p. 3), «estánt» (p. 4), «hebraíssánts» (pp. 5 i 19), «llegít» i «llegít» a la mateixa pàgina (!) (p. 5). L'accent té també una funció diacrítica: «témia» (p. 39), «auxíli» (p. 51)... Aquí, però, no hi ha pràcticament regles. En canvi, els plurals femenins són en «-as», tret del mot «altres», mentre que la terminació verbal plural femenina és «-an». El fonema «ix» és representat sempre sense la *i*: «conexer» (p. 12), «axi» (p. 14). Però «mateixos» (p. 8) (un cas, mentre que a la ratlla de sota es llegeix «matexas»!) (error tipogràfic?). Marcé escriu «haber» amb *b* alta, com Belvitges; però «desitg» (p. 171) i no «desitj» (Belvitges); «peraque» (p. 199) i no «perque» (Belvitges); «sanc» (p. 97) i no «sang» (Belvitges); «mystic» (p. 13) i no «místic» (Belvitges); coincideix, però, amb aquest darrer en «bondat» (p. 190), «quietut» (p. 83) i «ingritud» (p. 102). L'ús de la lletra castellana ñ és ben inestable: «any» (p. 4), «años» (p. 79) «años» (p. 10); «Señor» (p. 22), «Senyor» (p. 35). Marcé empra la *h* intervocàlica allí on Belvitges no l'usa: «vehem» (p. 4), «deuhen» (p. 22), «reduhit» (p. 31). Trobem, però, «rahó» en Belvitges i Marcé.

Precisament la qüestió del vocabulari ens ha fet comparar els castellanismes de Marcé amb Belvitges. En la major part dels casos, l'un i l'altre coincideixen en la inclusió d'aquests vocables considerats espuris⁴⁷. Hi ha uns pocs castellanismes en què Marcé

47. He elencat 39 castellanismes. En canvi hi ha dos gal·licismes («plaça», p. 171, i «strophe», p. 37) que es corresponen a aquestes formes de Belvitge: «lloc» i «estrofa».

coincideix amb el Diccionari de Labèrnia i que no surten en Belvitges⁴⁸. D'altra banda, hi ha dos mots ben particulars de Marcé: «desdignaren» (p. 159) (gal·licisme: «dédaigner»?) i «quifer», això és, un ocell anomenat en francès «Grangozier» (p. 173). Encara i pel que fa a l'ús del subjuntiu, Marcé empra la forma *ia* per als verbs en *-ar* i no la forma *-e*, que és l'aconsellada per Ballot. El present d'indicatiu, en la primera persona del plural fa *-am* («pregam», p. 177), mentre que la primera persona del singular del present dels verbs incoatius és formada amb *-esc* i no *-eix* («advertesc», p. 20, «derigesc», p. 109)⁴⁹.

En definitiva, el català de P. Marcé i Sentaló és pròxim al representat pel Diccionari de Belvitges, per bé que calgui excloure possiblement un contacte o influència entre ambdós. D'una banda, Marcé publica el seu llibre l'any 1806 i el segon tom del Diccionari de Belvitges (lletres H a la Z) s'imprimeix el 1805⁵⁰. D'altra banda, hem pogut elencar massa solucions ortogràfiques diverses entre l'un i l'altre per a poder parlar d'influència. A partir de les semblances (ni que sigui de castellanismes, que són, de fet, com ja hem dit, uns «cultismes» *sui generis*) es confirma, en canvi, una molt notable unitat lingüística. El català volgudament «purificat» de Marcé i el català de Belvitges presenten una sorprenent uniformitat. Es tracta ben bé de la mateixa llengua catalana.

La primera traducció bíblica científica al català és la de Tomàs Sucona i Vallès (Reus 1841 - Tarragona 1907), canonge de la seu tarragonina i catedràtic del Seminari Pontifici de Tarragona. Els Salms de Sucona aparegueren, com a llibre, el 1901⁵¹; però abans Sucona havia anat publicant la traducció dels Salms, amb notes, a la «Veu de Montserrat» (entre els anys 1882-1898, amb el títol ge-

48. He individuat els sis mots següents: «encarnissats», «pues», «despues», «anyadir», «verosímil», «arrodillar». Hi ha un castellanisme («apasiguar») que no apareix ni en Belvitge ni en Labèrnia ni en el Diccionari Quintilingüe. Cf. P. LABERNIA, *Diccionari de la Llengua Catalana* amb la Correspondència Castellana y Llatina, Barcelona ²1864 - ²1865, 2 volums. Encara, *Diccionari Català - Castellà - Llatí - Francès - Italià* per una Societat de Catalans, Barcelona 1839, 2 volums.

49. Notem la forma «desvanescut» (p. 78), d'origen castellà.

50. Hi hauria un altre element a considerar. Els germans TORRES I AMAT en les *Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los escritores catalanes...*, no elenquen l'obreta de Marcé i Sentaló. És senyal que el nostre autor no tingué gaires contactes amb els cercles «il·lustrats» barcelonins?

51. «*Los Salms de David* / traduïts directament del hebreu per / lo Catedràtic de aquesta assignatura / en lo Seminari Pontifici de Tarragona, / D: Tomás Sucona y Vallés, / Canonge, Tarragona, 1901».

nèric de *Assaig de Traducció Catalana dels Salms de David*)⁵². Sucona havia fet estudis a Tarragona, Roma i València⁵³. Esdevé doctor en Dret Canònic i ocupa la càtedra de Ciències Naturals al Seminari de Tarragona⁵⁴. L'any 1879 guanya una canongia al Sacromonte (Granada), on residirà fins al 1885, any en què accedeix a la canongia tarragonina. Mentrestant, publica llibres de text sobre filosofia⁵⁵. Un cop retornat a Tarragona, imparteix classes d'Institucions Canòniques i ocupa la càtedra d'hebreu i de grec al Seminari. Mentrestant, fa diverses publicacions de tema bíblic⁵⁶. Fins al 1901, Sucona repassa, canvia i poleix la seva traducció dels Salms i n'amplia les notes, de manera que l'obra de 1901 (*Los Salms de David*) és el resultat d'un treball de vora vint anys, madur, acabat i d'una notable perfecció⁵⁷. El mateix es podria dir de

52. La traducció va ser precedida d'una «Dissertació preliminar sobre la utilitat de l'hebreu per a la perfecta intel·ligència de l'Escriptura» (*Veu del Montserrat* V/5 [1882] 42-43). Aquell mateix any, Sucona publicava un estudi en castellà sobre el Sal 22 (Vulgata: 21) en el volum que recollia els treballs del *Nacional Homenaje al Sacratísimo Corazón de Jesús*, Barcelona 1881-1882, pp. 541-559.

53. Sucona cursa Teologia a Tarragona (1865-1869) i Cànon a Roma (1869-1871).

54. El resultat en serà l'opuscle *Santo Tomás y la química moderna*, Tarragona 1879, 23 pp.

55. *Metaphysicae Adnotationes...*, Tarracone 1883, 407 + XXII pp. I encara *Ethicae seu Philosophiae moralis notiones*, Tarracone 1884, 192 + X pp. Aquestes dues obres seran reproduïdes i ampliades en *Philosophiae institutiones ad mentem Divi Thomae Aquinatis in tyronum commodum et usum opere et studio Thomae Sucona...* Tarracone 1886, 494 + XXIV pp. (Prima Pars) i 352 + XIV pp. (Pars Secunda). La GEC esmenta encara un *De Universa Philosophia*, 3 vols., Tarracone 1890, reimpressió de l'obra anterior, pel que sembla.

56. Apareixen uns *Elementos de lengua hebrea*, 140 pp., l'any 1891 i que foren editats per B.G. Teubner a Leipzig (!). Aquesta obra serà ampliada i refosa en la *Gramática elemental de la lengua hebrea*, Tarragona 1903, 223 + XIII pp. Cal fer notar la qualitat pedagògica d'aquest llibre, al nivell de les millors publicacions de l'època. La GEC elenca encara una obra en francès: *Le Déluge et la Genèse*.

57. Només un exemple: Sal 51/50 («Miserere»). Sucona ha millorat la seva pròpia traducció i ha donat més volada a les notes que l'acompanyen. Només en el títol del Salm la pruija del literalisme ha empitjorat la versió: «per quant ell havia comés adulteri ab Betsabé» (1887) — «després de haber entrat á Bethsabé» (1901). Però en els altres casos són visibles les millores efectuades. V. 8a: «veus' aquí que volgueu fe en los ronyons» (1887) — «es que Vos voleu la fidelitat interior» (1901) (Versió litúrgica oficial: «Vós estimeu la veritat al fons del cor»). O bé v. 13b: «y l'esperit de vostra santedat no'm prengueu» (1887) — «y vostre sant esperit no m'arrabateu» (1901) (Versió litúrgica oficial: «no em prengueu el vostre esperit sant»). O bé encara una molt interessant correcció, en la qual s'aprecia la vàlua escripturística de Sucona. En el v. 6a la Vulgata havia traduït: «Tibi soli peccavi». L'hebreu, traduït al peu de la lletra, fa: «contra tu, contra tu sol he pecat» (Versió litúrgica oficial: «contra vós, contra vós sol he pecat»). Era la solució del 1887: «Contra Vos solament he pecat». Però el 1901 Sucona copsa el caràcter intensiu de la frase i fa la traducció millor: «Contra Tu, sí, contra Tu he pecat».

la darrera obra del canonge Sucona, la traducció de *El Cantar dels Cantars*, que és la primera traducció científica d'aquest llibre al català⁵⁸.

La preparació intel·lectual de Sucona és àmplia. Coneix bé la filologia hebrea, i els estudis dels investigadors alemanys més moderns, sobretot G. Bickell⁵⁹, a més dels comentaris clàssics, tant patristics com contemporanis⁶⁰. La vàlua escripturística de Sucona el situa entre els bons coneixedors dels salms de la seva època en l'àrea llatina: informació àmplia, domini dels problemes del text, rigor notable, absència de comentaris superflus en les seves anotacions... Tanmateix, Sucona és més filòleg que exegeta o bé teòleg⁶¹. En el camp de la interpretació, es remet als llocs comuns de l'exegesi catòlica de l'època (subratllament dels elements profètico-messiànics), tot i que el vessant apologetic és molt poc acusat⁶².

58. Publicat a Tarragona el 1906, 141 pp. En el Pròleg diu l'autor: «... sento en mon interior un gran desitg de intentar una traducció en nostra llengua catalana, tota vegada que jo no sé que ella existesca, ans bé sospito que no's troba en lloch, fundat en que desde Bonifaci Ferrer, germà de S. Vicens (1478), no consta que la Bíblia haja sigut traduïda al nostre llenguatge. Y com que no se sab tampoch que posteriorment haja sigut impresa aquella traducció, resulta que de fet no tenim cap versió catalana del 'Cantar dels Cantars'» (p. 20). Sucona desconeixia, doncs, la traducció anterior del Càntic feta per A. Bulbena (Barcelona 1900-1901) i que duïa per títol *La Veu del Spos e de la Sposa, Càntich dels Càntichs*. L'edició d'aquesta traducció fou molt limitada en exemplars.

59. Sucona segueix molt de prop les hipòtesis de G. Bickell sobre la mètrica hebrea, per bé que reconeix que el mètode d'aquest no és admès per tots els qui s'ocupen de la poesia hebrea (cf. pp. 472-473). La teoria de Bickell, segons la qual cada síl·laba tònica alterna amb una síl·laba àtona, ha trobat poca acceptació, perquè cal alterar radicalment el text masorètic i proposar moltes conjectures. Directament, es verifica en molts pocs casos (p. e., Sal 44,4; 65,7). Les obres de G. BICKELL de les quals depèn Sucona són *Die Dichtungen der Hebräer* i *Carmina Veteris Testamenti Metrice*, Innsbruck 1882. Bickell també publicà molts articles sobre mètrica hebrea entre els anys 1878 i 1894. La citació de molts estudiosos alemanys, tant protestants (F. J. Delitzsch o Gesenius, p.e.) com catòlics (v. Riess en el seu *Atlas Scripturae Sacrae* publicat el 1896), mostren la bona informació que posseeix Sucona sobre la ciència excètica del seu temps, sobretot a Alemanya. No deixa de ser significatiu que el primer manual d'hebreu publicat pel canonge tarragoní hagi estat imprès a Leipzig (cf. n. 56).

60. A més dels comentaris patristics i rabínics, Sucona coneix els autors contemporanis de l'àrea llatina (francesos, italians, castellans i catalans): des de Flament a Patrizzi, García Blanco o J. Iglesias (prevere tarragoní que publica una traducció anotada dels Salms al castellà el 1891).

61. En la seva obra hi ha poques aportacions estrictament exegetiques (vegeu una explicació del *sheol* [hades] a les pp. 32-33). Tampoc no hi ha «tocs» devocionals (vegeu excepcionalment pp. 144 i 187). L'esperit acríbic de Sucona és remarcable (vegeu pp. 38 i 84).

62. Cf. pp. 476-479. Com és de suposar, i per contrast amb Marcé, no hi ha cap atac apologetic contra els jueus. La interpretació cristològica dels Salms no implica cap atac antijueu.

Allí on la traducció anotada de Sucona resulta més original, és en la superació d'un literalisme estret. Sucona copsa prou bé els modismes hebreus i discuteix amb autoritat certes qüestions filològiques i semàntiques⁶³. En general, podem dir que aconsegueix l'equilibri entre la proximitat al text hebreu⁶⁴ i el caràcter no mecànic de la traducció⁶⁵. Sobretot, la «modernitat» de la versió s'adverteix en la recerca de la translació del ritme hebreu original. És aquí on el gust i la sensibilitat del traductor aconsegueixen bons resultats. P.e., Sal 81,12-14:

«Mes mon poble no ha escoltat ma veu
é Israel no m'ha volgut,
y jo l'hay entregat á la duresa de son cor.
Els caminaven seguint sos capritxos.
¡Tant de bó que mon poble m'hagués escoltat,
que Israel hagués seguit mos camins!...»

Sucona indica per a cada salm el nombre de síl·labes que tenen els versos de les estrofes, segons les teories de Bickell. Però massa sovint les teories d'aquest autor el porten a tallar frases i versos i, en conseqüència, a la inintel·ligibilitat del text⁶⁶. D'altra banda, tot i la tònica general, hi ha certes vulgaritats⁶⁷. Finalment, i pel que fa al català usat pel canonge tarragoní, cal dir que no és excessivament poètic, malgrat les referències a la bellesa literària dels Salms⁶⁸. Sucona no és estilista ni poeta, sinó un bon tècnic de la

63. Cf. p. 46, on diu encertadament: «*enosch* recorda la debilitat de la naturalesa humana».

64. Cf. Sal 8,6: «l'havau fet poch menos que un Deu». La Versió Litúrgica Oficial segueix els Setanta: «gairebé l'heu igualat als àngels». En canvi, en el tema del nom de Déu, Sucona es decanta molt encertadament a usar «el Senyor» en comptes de «Jahvé» (ús dels Setanta i de la Vulgata). Endemés, hom s'adreça a Déu amb el «Vós», tot i que l'hebreu només coneix el tractament de «tu»: Sucona empra el «Vós» perquè li sembla «que tuteijar á Deu es llenguatge poch reverent» (p. 14).

65. Cf. Sal 21,13: «perque Vos los feu fugir» (literalment: «els fas girar l'espatlla»); «gracias á vostre arch los hi tireu de dret á dret» (lit.: «amb les teves cordes els tires fletxes contra les seves cames»). La Versió Litúrgica Oficial tradueix: «se't giraran d'esquena per fugir, així que prenguis l'arc i apuntis».

66. Aquesta tendència, tan en voga a finals de segle, denota el caràcter «modern» de la traducció de Sucona. Les conjectures textuals continuades i els intents de refer el text hebreu es troben en la mateixa línia.

67. Dir, p.e., «ciutat d'asiento» (Sal 107,7) en comptes de «ciutat habitada».

68. Són significatives les últimes pàgines de l'obra (473-476), dedicades a aquest tema.

llengua hebrea. D'aquí que el vocabulari⁶⁹ i la sintaxi⁷⁰ de la seva traducció presentin força punts millorables.

Tot i aquestes reserves, la traducció de Sucona és remarcable per la seva fonamentació filològica i per la recerca d'un ritme pròxim al de l'original hebreu. La seva obra dignifica una llengua en procés de recuperació. Sucona n'és prou conscient: «... m'ha mogut lo desitg de contribuir al noble despertar de la llengua catalana...». Aquestes paraules del Pròleg, escrites l'any 1900, reflecteixen sense ombres la intenció del nostre autor. Una intenció que s'inscriu volgudament en un procés molt més ampli. Per bé que la Renaixença no donarà cap traducció completa de la Bíblia, el desvetllament progressiu de la llengua i de la nació catalanes propiciarà una traducció sòlida i acurada del llibre bíblic més representatiu.

Armand PUIG I TÀRRECH
Camí de l'Horta, 7
43470 LA SELVA DEL CAMP

69. Els barbarismes retornen amb freqüència («embustero», «basura», «mandato»...). Notem també alguns dialectalismes («adepressa», «dijunis», «hay» per «he» o «haig»), propis del Camp de Tarragona.

70. Molt sovint l'hipèrbaton hebreu és calcat en la traducció, que resulta aleshores artificiosa i poc fluïda. P. e., Sal 94,2; 107,40; 122,4...

Summary

The theme of biblical medieval translations to the Catalan has already been the object of several studies; however, far less importance has been given to the theme focused in my article. To begin with, it is rather surprising that during the Renaissance no translations of the Bible to the Catalan language were produced. Several circumstances, difficult to evaluate now, banned it. The most outstanding partial Bible translation is the one of the New Testament done by J. M. Prat i Solà published under the auspices of «British and Foreign Bible Society» in 1832 and re-edited three times in the last century. It is a correct version from the Latin Vulgata which uses a plain, fluent, popular and easy Catalan. This translation could have played an important role in the history of the Catalan language in modern times but its influence was very scarce. Among the publications of devotional sign (not strictly biblical) I study the «Set Salms Penitencials» by P. Marcé i Santaló, presbyter of Roussillon published in Barcelona in 1806. The work is a kind of catechism which combines the versified translation of the Seven Penitential Psalms with commentaries of historic and moral sign. The first scientific biblical translation into Catalan are «Los Salms de David», translated and noted down by Sucona i Vallés canon of the cathedral church of Tarragona from 1882 to 1898, published in only one volume in 1901. Suconas' work is very mature and of outstanding perfection. His version is modern and wants to transmit the rythmical effects of the Hebrew language. Sucona follows G. Bickells' theories. His translation keeps vocabulary and syntax imperfections.